

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาติไทยมีอารยธรรมเป็นมรดกที่สำคัญที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมายังชนรุ่นหลัง โดยผ่านกระบวนการสั่งสม ถ่ายทอด และพัฒนาในแต่ละยุคสมัย ทั้งในด้านวิถีการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาในการทำมาหากิน การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ความเชื่อ ประเพณี และศิลปกรรมแขนงต่างๆ ซึ่งนอกจากแสดงว่าสังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตแล้ว ยังมีผลให้คนไทย และสังคมไทยมีเอกลักษณ์ ที่น่าภาคภูมิใจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชาติใดๆ (ประคอง นิมมานเหมินทร์,2538:2) ดังนั้นชนเหล่าใดที่ดำรงความเป็นกลุ่ม หรือชนชาติ หรือประเทศมาเป็นเวลานานต้องมีภูมิปัญญาของกลุ่มชน ของชนชาติ หรือของประเทศอันเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ประเวศ วิชา,2534:21)

ภูมิปัญญา คือ ความคิด ประสบการณ์ ทักษะ ความเชื่อ พฤติกรรม ที่สั่งสมไว้ อันเป็นผลจากการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (เอกวิทย์ ณ ถลาง,2542:2) คือ คุณค่าพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต คือจิตวิญญาณแห่งบรรพบุรุษที่แฝงอยู่ในทุกส่วนของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นเรื่องนามธรรมหรือรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นคติคำสอน พิธีกรรม หรือการทำมาหากิน (ปฐม นิคมานนท์,2535:19) ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนแล้วพัฒนา เลือกสรร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะ ความชำนาญที่สามารถแก้ไข และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสม (กฤษณา วรชาสันต์,2542:261)

ภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมพื้นบ้านได้แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ประจำท้องถิ่น โดยมีวิถีชีวิตอยู่บนความพอเพียง และเรียบง่าย เกิดจากความต้องการใช้ในครัวเรือนแล้วขยายตัวสู่ชุมชนและท้องถิ่น สามารถนำทรัพยากรที่เป็นธรรมชาติและมีในท้องถิ่น ที่มีความประสานกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมทางสภาพภูมิศาสตร์ ชนบประเพณี และศาสนาของท้องถิ่นนั้นๆ มีกรรมวิธี วัสดุ ตลอดจนรูปแบบของงานจะมีลักษณะเฉพาะตามความนิยม และแบบอย่างที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีส่วนใหญ่ และทำขึ้นด้วยวิธีการที่สอดคล้องกัน นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตโดยตรงไปตรงมา ซึ่งเป็นไปเพื่อการใช้สอยเป็นหลัก งานหัตถกรรมถูกสร้างขึ้นตามเงื่อนไขในการดำรงชีวิตของประชาชน มีการถ่ายทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาอันเจนเกิดเป็นแบบฉบับที่ยึดถือ และสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งวัฒนธรรมหัตถกรรม (Handicraft Culture) จึงเป็นวัฒนธรรมที่เคียงคู่กับอารยธรรมของมนุษย์มาแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพราะงานหัตถกรรมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์

และมีผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิต ช่วยให้เกิดความสะดวกรสบาย และพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปเพื่อการใช้สอยเป็นหลักถูกสร้างขึ้นตามเงื่อนไขในการดำรงชีพของประชาชน มีความประสานกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ ขนบประเพณี และศาสนาของท้องถิ่นนั้นๆ มีกรรมวิธี วัสดุ ตลอดจนรูปแบบของงานจะมีลักษณะเฉพาะตามความนิยม และแบบอย่างที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีส่วนใหญ่ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ,2542:17-18)

งานหัตถกรรมจึงเปรียบเสมือนสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความแตกต่างของประชาชนทุกมุมโลก ถือเป็นสมบัติและตัวแทนของท้องถิ่น ของภูมิภาค ของชาติ เพราะผลิตขึ้นจากรูปลักษณ์ที่แตกต่างกันของวัฒนธรรม บุคลิกลักษณะความเชื่อ ประเพณี ศาสนา ดนตรี ศิลปะ หัตถกรรมเกิดขึ้นควบคู่กับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่ต้องการใช้สิ่งของต่างๆในชีวิตประจำวัน หัตถกรรมจึงสร้างขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านใช้ เกิดจากสิ่งแวดล้อม เช่น ธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อสืบทอดกันมา (สมหวัง คงประยูร,ม.ป.ป.) และแม้จะเป็นสังคมในระดับพื้นบ้าน ช่างฝีมือหรือช่างศิลป์พื้นบ้านที่มีชีวิตอยู่ภายใต้พัฒนาการของชุมชนใดๆ ก็ได้รับการเพาะบ่มกลมกลืนโดยวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ รูปลักษณ์ของหัตถกรรมพื้นบ้านจึงสะท้อนถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของชุมชนพื้นบ้านที่เขาอาศัยอยู่ และสะท้อนความเป็นพื้นบ้านพื้นถิ่นและมีความเป็นมาโดยกระบวนการพัฒนาของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นๆด้วย (มโน พิสุทธิรัตนานนท์,2539:9)

ความมีคุณค่าทางศิลปะและคุณค่าทางด้านความงามในงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน จึงเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาจนเกิดทักษะและความชัดเจนที่ผ่านขั้นตอนของความถี่การใช้สอยมาแล้ว และลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือความมีชีวิตซึ่งเกิดจากการใช้สอย เพราะการใช้สอยจะช่วยขัดเกลาให้งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมีความประสานกลมกลืนในตัวเอง การถูกใช้งานเป็นเวลานานยังทำให้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านดูซบเซาชีวิตและวิญญาณของท้องถิ่นไว้ อีกทั้งยังมีความสมบูรณ์ในตัว เพราะได้ผ่านการแก้ปัญหาการออกแบบ ที่ตรงไปตรงมาชัดเจน เพื่อให้สนองความต้องการได้อย่างเหมาะสม สิ่งเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาไว้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,2535 :55-56)

ในชุมชนแต่ละแห่งย่อมมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไปและมีการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม ประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นคุณค่าของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นนั้นโดยเรียกว่า "มรดกทางศิลปวัฒนธรรม"

กรมศิลปากร (2541: 66) ได้ให้ความหมายของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุคือ "มรดกทางศิลปวัฒนธรรมซึ่งทำจากวัตถุต่างๆ เช่น หิน ดินเผา ไม้ เซรามิก กระจก โลหะ หนังสัตว์ โยพิช โยสัตว์ โยแก้ว ตัวอย่างเช่น เครื่องมือหิน เครื่องประดับ เครื่องมือเหล็ก แก้ว ดินเผา เครื่องเคลือบ พระพุทธรูป เทวรูป สมุดข่อย เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(2535:56)ได้กำหนดคุณสมบัติหัตถกรรมประจำชาติไว้ดังนี้

1. ระบบการผลิตส่วนใหญ่ทำด้วยมือ
2. เป็นสิ่งที่สำคัญที่ใช้ในชีวิตประจำวัน
3. วิธีการหลักหรือเทคนิคจะต้องเป็นแบบประเพณี ใช้ทักษะในการผลิตสืบต่อกันมาไม่ต่ำกว่า 50-100 ปี
4. วัสดุสำคัญที่ใช้ในการผลิตจะต้องเป็นของพื้นบ้านและเป็นวัสดุในท้องถิ่น
5. ต้องมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

กระเบื้องดินเผาเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางศิลปวัฒนธรรม หรือเรียกว่าศิลปวัตถุเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเครื่องมืองหลังคาที่ใช้ในงานสถาปัตยกรรม สำหรับป้องกันแดด ฝน ปรึบอุณหภูมิและทำให้เกิดความสวยงาม มีลักษณะเป็นแผ่นแบนราบ แผ่นลอน หรือแผ่นโค้งตามแต่ชนิดและการนำไปใช้ มีขนาดและรูปแบบต่างๆ กัน ทำด้วยวัตถุหลายอย่างเช่น ไม้ ดินเผา ปูน และดินเผาเคลือบเป็นต้น ในอดีตใช้กระเบื้องเป็นเครื่องมืองหลังคาศาสนสถาน อาคารบ้านเรือนของผู้มีฐานะนครศักดิ์และผู้มีฐานะดี เนื่องจากเป็นสิ่งที่ต้องทำขึ้นไม่ว่าหาได้ทั่วไปตามธรรมชาติ (ประเวศน์ วิริยานุวัฒน์,2539:1,วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ,2532:35,มุสตี ทิพทัส,2542:107)

กระเบื้องที่ใช้กันในสมัยก่อนส่วนใหญ่เป็นกระเบื้องดินเผาที่ทำจากดินเหนียวนำมาปั้นหรือใส่พิมพ์กดให้เป็นแผ่นแบน ตากแดด และเผาจนเนื้อแกร่ง (มุสตี ทิพทัส,2542:107)

จากการขุดแต่งโบราณสถานโบสถ์นักบุญเปโตรซึ่งเชื่อว่าเป็นโบสถ์หลังแรกของพวกโรมันคาทอลิกที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในบริเวณหมู่บ้านโปรตุเกส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในพ.ศ. 2526 นั้น นอกจากสิ่งของเครื่องใช้และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับศาสนาแล้วยังพบชิ้นส่วนของอิฐ เศษกระเบื้องปูพื้น เศษกระเบื้องกาบกล้วยมืองหลังคา และเศษกระเบื้องดินเผาส่วนชายคาของโบสถ์ จึงเป็นหลักฐานให้ทราบได้ชัดเจนว่ามีการทำกระเบื้องดินเผาขึ้นใช้ในงานสถาปัตยกรรมตั้งแต่สมัยอยุธยา หรืออาจจะรวมทั้งสมัยก่อนหน้านั้นด้วย (มุสตี ทิพทัส,2542:107) ซึ่งสอดคล้องกับที่รามาพงศ์ ศรีสุชาติและอมร ชันติสิทธิ ศรีสุชาติ (2542) ได้กล่าวว่า จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่ชุมชนโบราณไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ค้นพบหลักฐานเครื่องปั้นดินเผาที่แสดงให้เห็นว่ามีชุมชนสมัยประวัติศาสตร์ ร่วมสมัยสุโขทัยและอยุธยาเข้ามาอยู่อาศัย โดยได้มีการค้นพบ "กระเบื้อง ข" และ "กาบ" ซึ่ง "กระเบื้อง ข" หมายถึงแผ่นดินเผาสีเหลือง ขอบด้านหนึ่งงอพับลงเป็นมุมฉากกับแผ่นดินเผาสีเหลือง เป็นขอสำหรับเกาะไม้ระแนง "กาบ" หมายถึง กระเบื้องลักษณะคล้ายกาบกล้วย มี 2 ลักษณะ คือ กาบคว่ำเป็นตัวผู้ และกาทหงายเป็นตัวเมีย มีปุมเดือยยื่นตั้งจากอยู่ที่ปลายข้างหน้า โดยวางเรียงหงาย

คว่ำเกาะเกี่ยวต่อนึ่งกันไป สำหรับเป็นกระเบื้องมุงหลังคาศาสนาสถานสำคัญๆ ซึ่งมีมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 16-18 และมาพบมากในพุทธศตวรรษที่ 19 จากหลักฐานโบราณเหล่านี้ทำให้ สันนิษฐานและเชื่อได้ว่าการทำกระเบื้องดินเผาได้ถือกำเนิดมานานนับศตวรรษและมีการสืบต่อมา จนถึงการทำกระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลาในปัจจุบัน

กระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลา เป็นหัตถกรรมพื้นเมืองของจังหวัดสงขลามาช้านาน (กรมศิลปกร, 2544: 116) มีความหลากหลายในรูปแบบ มีคุณสมบัติเหมาะสมกับสภาพดินฟ้า อากาศของภาคใต้ มีความทนทานในการใช้งาน มีขนาดแผ่นใหญ่ เนื้อละเอียด มีสีส้มอ่อน และมี ลวดลายน้ำไหลเป็นสีเข้มในเนื้อ ถือได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชาว จังหวัดสงขลาโดยแท้จริง (สุภาคย์ อินทองคง, 2529: 7714, มุสดี ทิพทัส, 2544: 238, กรมศิลปกร , 2544: 276)

กระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์คงใช้กันเฉพาะในวงแคบใน เมืองสงขลาเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้เป็นเครื่องมุงหลังคาบ้านทรงจีนแถบถนนนครใน บ้านเรือนของเจ้าเมือง และบรรดาญาติๆ ในตระกูล และวัดวาอารามที่เจ้าเมืองอุปการะเป็นสำคัญ แล้วความนิยมค่อยขยายกว้างออกไป จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีและได้รับความนิยมใช้กันอย่าง กว้างขวาง และเรียกกันติดปากว่า “กระเบื้องสงขลา” (สุภาคย์ อินทองคง, 2529: 7715, กรม ศิลปกร, 2544: 116) ซึ่งปรากฏในพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่าง วงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (2424:) เมื่อครั้งเสด็จหัวเมืองปักษ์ใต้ ความว่า

“ ข้างด้านตะวันตกเปนนตึกงงสี่ บ้านพระยาอนุรักษภูเบศร์ บัดนี้เป็นส่วนของพระยา สมบัติภิมรย์ด้วย มีตึก ๒ หลัง ๆ หนึ่งชั้นเดียว หลังหนึ่ง ๒ ชั้น มุงกระเบื้องสงขลา วิธิต่างของจีน ”

“ ถัดป้อมออกมาริมน้ำมีตึกหมู่หนึ่งสำหรับราชการ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ให้ทำไว้ใช้เงินภาษีอากรเมืองสงขลา เป็นเรือนฝรั่ง ๒ ชั้น หลังคามุงกระเบื้องสงขลา ”

กระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลา นอกจากจะเป็นที่รู้จักและนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ในจังหวัดสงขลาแล้ว ยังได้รับความนิยมไปยังจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนในกรุงเทพมหานคร และ ทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียด้วย

จากการศึกษาเอกสารและประจักษ์พยานที่ปรากฏ ว่ามีการนำกระเบื้องดินเผา จังหวัดสงขลาไปใช้มีดังนี้ (สุภาคย์ อินทองคง, 2529: 7715, กรมศิลปกร, 2544: 116-117, สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์, 2545: 104)

พ.ศ. ๒๔๐๖ (ร.๔) มีรายการส่งกระเบื้องดินเผาเมืองสงขลา ๓ ครั้ง คือ ครั้งแรก เกณฑ์เมืองสงขลาทำกระเบื้องแผ่น ครั้งที่ ๒ เกณฑ์เมืองสงขลา ทำกระเบื้องหน้าวัวรูปพื้น ๔ ชนิด

ๆ ละ ๒,๐๐๐ แผ่น รวม ๘,๐๐๐ แผ่น นำไปบูรณะพระราชนิพนธ์อักษรขอมที่อยุธยา ครั้งที่ ๓ เจ้าพระยา
สงขลา (บุญสังข์) ส่งกระเบื้องมุงหลังคาตัวผู้ตัวเมียอย่างละ ๑๐,๐๐๐ แผ่น รวม ๒๐,๐๐๐ แผ่น
พ.ศ. ๒๔๑๙ (ร.๕) เมืองสงขลามิไบบอกลงกระเบื้องเกนธ์ ๕ ครั้ง จำนวน
กระเบื้องทั้งหมด ๖๘,๐๐๐ แผ่น

พ.ศ. ๒๔๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีรับสั่งให้เจ้าพระยา
วิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ให้จัดส่งกระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลาไป
จัดแสดงนิทรรศการ ณ กรุงเทพมหานคร เนื่องในวาระสมโภชรุ่งรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๑๐๐ ปี
เมื่อปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานในไบบอกเมืองสงขลา ดัง
ข้อความตอนหนึ่งว่า

“อิฐก่อ ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๔ เหรียญ ๕ ก้อน
อิฐบ่อ ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๕ เหรียญ ๕ ก้อน
อิฐหน้าวัว ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๓๕ เหรียญ
อิฐลัดชั้น ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๑๐ เหรียญ
อิฐยันจี ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๒๐ เหรียญ
กระเบื้องอิฐ ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๓ เหรียญ ๕ ก้อน
กระเบื้องสุห้อง ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๔ เหรียญ ๕ ก้อน
กระเบื้องเจียฟั่ง ๒๐ แผ่น ราคาพันละ ๕ เหรียญ”

พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.๕) มีการนำเอากระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลาไปใช้มุงหลังคา
พระวิหารหลวง ในการซ่อมแซมพระบรมธาตุไชยา

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอข้างต้น จึงกล่าวได้ว่ากระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลาเป็นงาน
หัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความเป็นมาอันยาวนาน เป็นงานสร้างสรรค์ที่โดดเด่นของชุมชน ผ่างไว้ซึ่ง
ร่องรอยของสติปัญญา ความคิดและความสำเร็จในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่า ตลอดจนมีคุณค่าใน
ฐานะที่เป็นตัวแทนวัฒนธรรมหัตถกรรมท้องถิ่นที่แสดงออกให้เห็นถึงภูมิรู้ ภูมิปัญญาอันเกิดจาก
ช่างพื้นบ้าน ที่สามารถนำวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ ให้เกิดคุณค่าทางประโยชน์
ใช้สอยและคุณค่าทางศิลปะ จึงนับได้ว่า หัตถกรรมการทำกระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลาเป็นมรดก
ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นอันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ควรอนุรักษ์และถ่ายทอดให้ชนรุ่น
หลังได้มีความรู้ ความภาคภูมิใจที่เป็นคุณค่าเหล่านี้ไว้มิให้สูญหาย

ในอดีตแหล่งผลิตกระเบื้องดินเผาสงขลาที่สำคัญ ได้แก่ บริเวณชายฝั่งทะเลสาบ
ทางทิศตะวันตกของเมือง ตั้งแต่บริเวณท่าอิฐ ท่าสะพาน ขึ้นไปจนถึงบริเวณบ้านท่านางหอม
ตำบลน้ำน้อย บริเวณวัดโคกเบี้ยว หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา และบ้านบางโหนด

หมู่ที่ 1 และ 2 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จากรายงานการสำรวจของสุภาศย์ อินทองคง ปี พ.ศ. 2527 พบว่า มีเตาเผากระเบื้องทั่วบริเวณดังกล่าวไม่น้อยกว่า 200 เตา มีเตาที่ยังอยู่ในสภาพที่ซ่อมแซมใช้งานได้ประมาณ 50 เตา นอกนั้นชำรุดเหลือแต่ซากเตาและร่องรอยเตา มีผู้ประกอบการอยู่ 3 ครอบครัว อยู่ในเขตบ้านท่านางหอม 2 ครอบครัว และบ้านบางโหนด 1 ครอบครัว หมู่บ้านที่เคยมีผู้ประกอบการทั้งหมู่บ้าน เช่น บ้านบางโหนด ประชากรในหมู่บ้านอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป ยังมีความรู้ความสามารถในการประกอบการ (สุภาศย์ อินทองคง ,2529:7716) และเมื่อ 2539 ที่ผ่านมามีผู้ประกอบการ จำนวนประมาณ 100 ราย ซึ่งดำเนินการอยู่ในแถบบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลาจังหวัดสงขลา ในพื้นที่บ้านเกาะยอ ตำบลเกาะยอประมาณ 15 ราย บ้านท่าเตียน แนวคลองวง ตำบลน่าน้อย จำนวน 10 ราย บ้านท่านางหอม ตำบลน่าน้อย จำนวน 17 ราย แหนมเสม็ด ตำบลน่าน้อย จำนวน 11 ราย บ้านบางโหนด ตำบลคูเต่า จำนวน 22 ราย (ประเวศน์ วิริยานุวัฒน์, 2539: 21)

ปัจจุบันการทำกระเบื้องดินเผาสงขลา เปลี่ยนแปลง ลดจำนวนลงอย่างมาก และกำลังจะเสื่อมสลาย เพราะความเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม เศรษฐกิจ ซึ่งไม่สามารถแข่งขันกับสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมได้ เพราะช่างพื้นบ้านยังคงใช้กรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ในที่สุดเมื่อช่างพื้นบ้านและแรงงานในการผลิตเสื่อมถอยหรือเสื่อมสูญ การทำกระเบื้องดินเผาซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยได้ส่งสมมานับศตวรรษ กำลังจะเสื่อมสลายไปและสาเหตุอีกประการคือ ไม่มีผู้สืบทอด ซึ่งการถ่ายทอดมักจะถ่ายทอดกันอยู่ในวงแคบๆ ด้วยการฝึกฝนและสอนกันด้วยการปฏิบัติแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่นิยมสอนด้วยตำรับตำราที่บันทึกไว้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน ดังนั้นวิชาช่างจำนวนมากจึงอยู่ในลักษณะที่นับวันแต่จะตีบตันและจำนวนช่างลดลงเรื่อยๆ และสูญหายไม่มีผู้สืบทอด (จิบุลย์ ลีสุวรรณ,2523-2525:67,ประเวศน์ วิริยานุวัฒน์ ,2539:30-33, อรรถัย สัตยสันต์กุล,2548:50)

อีกทั้งสังคมไทยมีการสืบทอดวิชาความรู้ทางช่างในครอบครัวหรือตระกูล แต่มักจะ เป็นในรูปของความสมัครใจของบุตรหลานว่าต้องการที่จะเรียนรู้หรือยึดอาชีพตามบรรพบุรุษหรือไม่ มิได้มีประเพณีบังคับเข้มงวดเหมือนบางสังคม ดังนั้นจึงทำให้ตระกูลช่างฝีมือบางตระกูลต้องเลิกและสูญหายไป ในที่สุดเพราะขาดผู้สืบทอด (ปราณี วงศ์เทศ,2527:21)

ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาของไทยจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการดำรงอยู่ของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ดังที่ พระเทพเวที (อ๋างถึงในสมณ อมรวิวัฒน์,2537:23) กล่าวถึงความสำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมว่า "วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสังสมประสพการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆอยู่รอดและเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอย่างที่ เป็น

ในบัตินี้" ซึ่งสอดคล้องกับที่ประเวศ วะสี (2547:279)กล่าวว่า ความรู้ในตำราเป็นเพียงตัวประกอบ มิใช่ฐาน และฐานต้องอยู่ในวิถีชีวิต ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้จากวิถีชีวิต ผ่านการกลั่นกรองลงใช้ สัมผัสจากประสบการณ์ชีวิต อันยาวนานและถ่ายทอดการปฏิบัติสืบต่อกันมา คำว่า "ภูมิปัญญา" หรือบางที่เรียกว่า "ความรู้ดั้งเดิม" (Traditional Knowledge) เป็นเรื่องสำคัญ หากความรู้ดั้งเดิมสูญหายไป ก็เปรียบเสมือนพืชหรือสัตว์ที่สูญพันธุ์ไปแล้วไม่สามารถคืนมาได้อีก หากระบบการศึกษายังเรียนรู้แบบใช้ตำราเป็นหลักก็จะทำให้ความรู้ดั้งเดิมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีในตำราสูญหายไป เปรียบเสมือนสรรพชีวิตสูญไปเช่นกัน "

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าแท้จริงแล้ว ความรู้ที่ได้จากการทำงานและประสบการณ์ชีวิตจากการที่มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติ คนรอบตัว มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และการถือว่าฐานความรู้อยู่ในตนเอง ทำให้เกิดสิ่งที่ดีคือ (ประเวศ วะสี,2547:278-279)

1. ทุกคนมีเกียรติ เพราะมีความรู้ที่มีประโยชน์ในตัวเอง เพราะหากถือว่าความรู้ที่อยู่ในตำรา ก็จะมีเฉพาะผู้รู้ตำราเท่านั้นที่มีเกียรติ
2. ทุกคนมีความมั่นใจ เพราะความรู้ที่มีอยู่เป็นสิ่งที่คุ้นเคยและทำได้จริง
3. ทุกคนมีความรู้เฉพาะคนที่ไม่เหมือนกันหากทุกคนนำความรู้ที่ต่างกันมาแลกเปลี่ยนกัน จะเกิดมวลแห่งการเรียนรู้ ทำให้เกิดสิ่งใหม่ หรือที่เรียกว่า "นวัตกรรม" ขึ้น นวัตกรรมมีความสำคัญควบคู่ไปกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หากยังยึดตำราเป็นหลัก นวัตกรรมก็จะไม่เกิดขึ้นมารองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้เกิดวิกฤต
4. หากนำความรู้ที่ทุกคนมีอยู่มาทำแผนที่มนุษย์ทั้งประเทศ ว่าแต่ละคนมีความดีมีความสามารถด้านใด แล้วจัดทำเป็นระบบข้อมูลแห่งชาติที่สามารถสอบค้นได้ จะทำให้ทุกคนเกิดความภาคภูมิใจ และอยากทำความดีมากขึ้น นอกจากนั้นยังเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้วิชาการเฟื่องฟู มีการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เนื่องจากการติดต่อซื้อขายจากแหล่งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น
5. การใช้วิถีชีวิตของตนเป็นตัวตั้งแล้วเรียนรู้จากชีวิตคนจะเรียนรู้ และเข้าใจได้ง่ายกว่าตำรา เปรียบเทียบกับการอ่านนิยายเล่มใหญ่ที่อ่านแล้วไม่เบื่อ เพราะเป็นเรื่องของชีวิตจริง เข้าใจได้ง่าย ส่วนตำราไม่มีเรื่องของชีวิตจริง ทำให้เข้าใจยากกว่า
6. ปัญหาของโลกในปัจจุบันมาจากการคิดแบบแยกส่วน การศึกษาก็เป็นแบบแยกส่วนเช่นกัน ที่ถูกต้องแล้วชีวิตและการศึกษาคควรจะไปด้วยกัน โดยชีวิตคือการศึกษา การศึกษาคือชีวิต
7. การพัฒนาจำเป็นต้องใช้วิถีชีวิตร่วมกันเป็นตัวตั้ง และปรับเปลี่ยนไปตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงพลวัต แล้วนำหลักวิชามาสนับสนุนประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันให้ได้

8. เมื่อนำชีวิตและการศึกษามาไว้ด้วยกันจะเกิดการศึกษารูปแบบใหม่ คือการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ที่เรียกว่า “interactive learning through action” เป็นสิ่งสำคัญในการแก้ปัญหาสังคมที่ซับซ้อนเพราะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งอำนาจหรืออุดมการณ์เพียงอย่างเดียวใช้ไม่ได้ผล การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติของผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกพื้นที่และทุกอาชีพจะทำให้เกิดการศึกษารูปแบบใหม่และเมื่อทุกชุมชนทุกท้องถิ่นมีการเรียนรู้ร่วมกัน การศึกษาก็จะมีทั่วไปทั้งแผ่นดินเหมือนเป็นมหาวิทยาลัยชีวิต

การเรียนรู้ในวิถีชีวิตจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต เพราะแหล่งเรียนรู้มีอยู่ทั่วไปทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในวัด ในธรรมชาติ การเรียนรู้จึงเกิดได้ทุกสถานที่ในชีวิต ด้วยเหตุนี้การเรียนรู้จึงไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาเสมอไป (พจนี เทียมศักดิ์, 2543:52)

เสรี พงศ์พิศ (2543:31) กล่าวว่า วิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดไม่ได้อยู่ที่ห้องเรียนเสมอไป แต่อยู่ที่การปฏิบัติเรียนรู้จากผู้ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นครูเป็นอาจารย์ ผู้รู้ในเรื่องต่างๆมีอยู่ทั่วไปแม้แต่คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านก็อาจเป็นผู้รู้จนเรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้านได้

ไม่มีอะไรดีกว่าการกลับไปเรียนรู้จากอดีตเช่นเดียวกับที่ตะวันตกกลับไปศึกษาแนวคิดของนักปราชญ์ในอดีตของตนเอง โดยคั้นหารากเหง้า วิถีแห่งอดีตที่นำมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ให้คนสามารถอยู่ในชุมชน และในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีมีความภาคภูมิใจ และมีความสุข สรุปว่าการเรียนรู้เช่นนี้คือ การเรียนรู้ที่เก่าแก่ ปุยาตายาย และบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง การเรียนรู้ที่คู่คุณธรรม (เสรี พงศ์พิศ 2543:33)

ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาของช่างไทยจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการดำรงอยู่ของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นสืบไป ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2537) อ้างถึงโรเบิร์ต เรตฟิลด์ ที่ได้แสดงความคิดเห็นว่า “ศิลปหัตถกรรมเป็นตัวแทนของความหมายระบบคุณค่าของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดต่อเนื่องมาเป็นประเพณียาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ความหมายและคุณค่าเหล่านี้เป็นพลังอันสำคัญสำหรับความอยู่รอดของวัฒนธรรม”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผาในจังหวัดสงขลา ในประเด็นต่อไปนี้ 1. ความเป็นมาของการถ่ายทอด 2. กระบวนการถ่ายทอด 3. ผลที่เกิดจากการถ่ายทอด 4. ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอด

3. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตดังนี้

1. สถานที่ในการศึกษาวิจัย คือ แหล่งทำหัตถกรรมกระเบื้องดินเผา คือ ชุมชนบ้านท่านางหอมตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

2. ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาค้างครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ช่างพื้นบ้านที่มีอาชีพการทำกระเบื้องดินเผา ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ณ บ้านท่านางหอม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 4 ท่าน ประกอบด้วย

1) นายอ้อม ทิพยโสด อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 118 หมู่ 6 ต.ท่านางหอม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

2) นายกลิ่น แก้วประดับเพชร อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 116 หมู่ 6 ต.ท่านางหอม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

3) นางสาวละอ อ.ทิพยโสด อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 118 หมู่ 6 ต.ท่านางหอม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

4) นางอมร นนทสาร อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 116 หมู่ 6 ต.ท่านางหอม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

2.2 ครูศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา(เดิม) จังหวัดสงขลา จำนวน 44 ท่าน

3. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึง การถ่ายทอดการทำกระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลา ที่เป็นเครื่องมือหลังคาในงานสถาปัตยกรรมที่มีการผลิตในปัจจุบันที่ทำการศึกษานั้น

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาค้างนี้มุ่งศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผา จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน การเรียนรู้ การฝึกฝน จึงเป็นไปในเชิงวัฒนธรรมจากรุ่นเก่าสุดคนรุ่นใหม่ รุ่นลูก รุ่นหลาน (มิโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2539:18) ประกอบกับเป็นการถ่ายทอดที่ไม่มีแบบแผนที่แน่นอนตายตัว ไม่มีการกำหนดระยะเวลาในการถ่ายทอดที่แน่นอนเหมือนการเรียนการสอนในชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ของการถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้ ฝึกฝน และซึมซับจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆและเป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน การสังเกต โดยใช้ระยะเวลาเพียงเดือนหรือปีเดียว จึงไม่เพียงพอที่จะสามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของทุกเหตุการณ์นั้นๆผู้วิจัยจึงไม่สามารถสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้นๆได้ แต่ใช้วิธีสังเกต

บุคลิกท่าทีในปัจจุบันของบุคคลต่างๆที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ ประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยเหตุนี้การเก็บข้อมูลจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกต

ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ถือว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ตอบตามความเป็นจริงทุกประการ

5. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การถ่ายทอด หมายถึง รูปแบบการให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเป็นการสอนทั้งโดยทางตรง เช่น ฟออสอนลูก หรือโดยทางอ้อม เช่น การฝึกฝนด้วยตนเอง การเป็นลูกมือจนเกิดความชำนาญ ครูพักลักจำ เป็นต้น ซึ่งเป็นการถ่ายทอดและเรียนรู้ที่ประสานกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตและการทำงาน (ปฐม นิคมานนท์ (2535:34))

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด และผลผลิตของความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้งด้วยตนเองหรือจากผู้อื่น ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันมีการสั่งสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวิถีชีวิตและเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น (เสรี พงศ์พิศ 2529:145)

กระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลา หมายถึง งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเครื่องมุงหลังคาในงานสถาปัตยกรรม ซึ่งผลิตในจังหวัดสงขลา ใช้ดินเหนียวนำเค็มเป็นวัสดุหลักในการทำ มีเอกลักษณ์ที่สำคัญ มีขนาดแผ่นใหญ่ เบ็ดละเอียด มีสีส้มอ่อน มีลวดลายน้ำไหลเป็นสีเข้มในเนื้อ และมีความคงทน (กรมศิลปากร,2544:276)

6. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆทั้งในประเทศและต่างประเทศ ศึกษาและสำรวจสภาพท้องถิ่นทั่วไปในจังหวัดสงขลา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาข้อมูล และวิเคราะห์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยแหล่งรวบรวมหลักฐาน ได้แก่

- สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา
- หอสมุดแห่งชาติ
- หอสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น สถาบันวิทยบริการ หอสมุดคณะครู

ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา และหอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

2. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

2.1.1 ช่างพื้นบ้าน ที่ปัจจุบันทำการถ่ายทอดการทำกระเบื้องดินเผา ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

2.1.2 ครูศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา(เดิม) จังหวัดสงขลา ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผาในจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย

3.1 แบบสัมภาษณ์ สำหรับช่างทำกระเบื้อง โดยแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คือคำถามตามกรอบแนวความคิดในประเด็นต่อไปนี้ 1. ความเป็นมาของการถ่ายทอด 2. กระบวนการถ่ายทอด 3. ผลที่เกิดจากการถ่ายทอด และ 4. ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอด

3.2 แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของครูศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา (เดิม) จังหวัดสงขลา จำนวน 44 คน แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสภาพทั่วไปของผู้ตอบ

ตอนที่ 2 สรุปรวความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผาในจังหวัดสงขลาในด้าน ความเป็นมาของการถ่ายทอด กระบวนการถ่ายทอด ผลที่เกิดจากการถ่ายทอด และปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอด

ตอนที่ 3 ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผาในจังหวัดสงขลา เป็นคำถามแบบปลายเปิด

3.3 แบบสังเกตโดยใช้แบบสำรวจรายการที่สังเกตเห็นได้ตามลักษณะความเป็นจริง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำกระเบื้องดินเผาในจังหวัดสงขลา มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแหล่งข้อมูลต่างๆ

2. นำโครงร่างเครื่องมือที่สร้างเสร็จ ตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติมจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

3. นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบพิจารณาความตรงด้านเนื้อหาและโครงสร้าง

4. นำเครื่องมือที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจพิจารณาแล้ว ปรับปรุงแก้ไข แล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบอีกครั้ง

5. นำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try - out) เพื่อหาความน่าเชื่อถือและความตรงของแบบสัมภาษณ์ และหาค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ผู้วิจัยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการออกหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ที่ได้รับเลือกเป็นกลุ่มประชากร

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยนัดวัน เวลา สถานที่ที่จะสัมภาษณ์ล่วงหน้า

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง และส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 44 โรงเรียน

4.4 สังเกต โดยใช้แบบสังเกตที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้มาแจกแจงและจัดหมวดหมู่เรียบร้อยแล้วในแต่ละบุคคลมาวิเคราะห์ ตีความหมายในประเด็นที่ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม แบบตรวจรายการ (Check - list) วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง ส่วนแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า(Rating -scale) วิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ส่วนข้อมูลแบบปลายเปิดนั้นแจกแจงความถี่และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกต โดยนำข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมาบรรยาย

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงกระบวนการถ่ายทอด การทำหัตถกรรมกระเบื้องดินเผาจังหวัดสงขลา และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจเพื่อให้มีผลต่อด้านด้านอนุรักษ์ และส่งเสริมต่อไป

2. เห็นความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น